

Inspiratiesessie seksualiteit, seksuele vorming en seksuele diversiteit

7 november 2018, Amsterdam

Rutgers, Soa Aids Nederland en COC Nederland organiseerden deze inspiratiesessie voor de leden van de ontwikkelteams burgerschap, mens & maatschappij, mens & natuur en digitale geletterdheid, om input te leveren voor bouwstenen van de curricula. Er waren leden van de ontwikkelteams van Mens en Natuur, Burgerschap en Digitale Geletterdheid. Mens en Maatschappij heeft afgezegd, niet vanwege inhoudelijke redenen. Daarnaast waren er drie leerlingen, twee docenten en een medewerker van de GGD bij.

Achtergrond is dat in 2012 aandacht voor seksualiteit en seksuele diversiteit verplicht is gesteld via de kerndoelen. In 2016 is door de onderwijsinspectie onderzoek gedaan naar implementatie, maar daaruit is gebleken dat het nog niet goed vorm krijgt op verschillende scholen. Vandaar dat aan curriculum.nu is meegegeven om deze kerndoelen aan te scherpen (met specifieke opdracht voor Burgerschap).

Seksuele vorming is een breed terrein, het omvat diverse thema's (zie bijlage voor toelichting). Voor burgerschap zijn ze allemaal belangrijk. Digitale geletterdheid en Mens en Natuur zien specifiekere aanknopingspunten:

- Seksuele rechten en seksuele moraal
- Gender gelijkheid en gendernormen
- Respect voor seksuele en gender diversiteit
- Seksueel plezier en seksuele weerbaarheid (extra belangrijk voor speciaal onderwijs)
- Seks online en in de media (digitale geletterdheid)
- Relaties (Mens & Natuur)
- Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld (Mens & Natuur)
- Voortplanting en gezinsplanning (Mens & Natuur)
- Seksuele risico's (van soa's en ongeplande zwangerschap tot seksuele dwang) (Mens & Natuur)
- Informatie en hulp

Specifieke aandacht voor seksuele en genderdiversiteit

Er komen drie leerlingen aan het woord, die voorzitter zijn of waren van de GSA op hun school (gender en sexuality alliance). De seksuele vorming die zij hebben gehad beperkt zich – anno 2018 - tot de biologie-les waar ze ongeveer 1 lesje krijgen en bij alle drie de leerlingen werd er zoiets gemeld als: "dit is niet belangrijk, want het komt niet terug in de toets" of "de geslachtsorganen staan in binas, dus je hoeft dit niet te kennen". Docenten lijken moeite te hebben met het behandelen van het onderwerp.

OT-lid van burgerschap: "wat had je willen leren?"

Het besef van medeleerlingen dat het – homo, bi, transseksualiteit- om je heen voorkomt. Het gaat om respect en het creëren van het veilig klimaat. Het gaat niet alleen om lijstjes met wat allemaal mogelijk is wat betreffende seksuele en gender-identiteiten (aseksueel, panseksueel etc.). Het gaat er vooral om het dichtbij te brengen: iedereen heeft een seksuele en gender identiteit.

Docente verzorging op het VMBO: 'Het vak verzorging is een mooie plek om dit te doen. Het zou zeker niet alleen bij biologie aan de orde moeten komen! Wij organiseren op school elk jaar een "gewoon anders dag" en dan gaat het bij de eerstejaars over lichamelijk anders, tweede jaar mentaal anders en derde jaar seksueel anders, en dat werkt heel goed.' Verder werken wij met Lang Leve de Liefde; daar zitten alle thema's in. Er is veel aandacht voor grensoverschrijding'. Het is ook belangrijk al in het basisonderwijs een basis te leggen. Docente PO / lid van digitale geletterdheid ontwikkelteam: 'wij werken met de lesmethode Kriebels in je Buik, en daar komt het vanzelfsprekend aan bod, en het viel me pas op hoe gewoon leerlingen homoseksualiteit vinden. Bijna iedere leerling kende wel iemand die homo is, het was helemaal geen lastig issue.'

Er ontbreekt een stukje kennis over wat gender is. Dat begrip wordt genoemd bij de grote opdracht voor burgerschap.

Tien thema's ondergebracht bij de curricula

De tien thema's komen op kaarten op tafel, met de vraag welk team welk thema oppakt. Digitale geletterdheid pakt de kaart op over seks online. Burgerschap spreekt uit zich eigenaar te voelen van alle tien thema's. Waarbij het bij burgerschap gaat over hoe je samen leeft, hoe je met elkaar omgaat, en bij de andere vakgebieden meer om kennisoverdracht. Mens & Natuur geeft aan dat de Grote Opdracht bio-diversiteit en genetica ruimte biedt om de thema's voortplanting en gezinsplanning, seksuele risico's en relaties onder te brengen. De teams spreken uit om de driedaagse in december samen te gaan zitten om bouwstenen te ontwikkelen, dwarsverbanden te bespreken en te bespreken hoe deze thema's goed verankerd kunnen worden.

We spreken af dat we elkaar in januari weer zien, als er input vanuit stakeholders gegeven kan worden op het volgende product.

Voor advies in de tussentijd:

Rutgers, Marianne Cense: m.cense@rutgers.nl

COC Nederland, Geert Jan Edelenbosch: gedelenbosch@coc.nl

Soa Aids Nederland, Suzanne Meijer, smeijer@soaids.nl

Bijlage Tien thema's van seksuele vorming (zie ook visiedocument; identiek rijtje)

Het kerndoel seksualiteit en seksuele diversiteit is breder dan veel mensen denken. Ter inspiratie en voor de uitwerking van het thema relationele en seksuele vorming hebben we een compacte lijst gemaakt met relevante onderwerpen, waarbij we de thema's naar de vier ontwikkelteams hebben opgedeeld. Deze onderwerpen komen overeen met het SLO leerplankader.

Thema	Inhoud	Onder te brengen bij
1. Seksuele rechten en seksuele moraal	<ul style="list-style-type: none"> Seksuele rechten kennen en weten wat deze betekenen voor je eigen leven Erkennen dat bijna iedereen een seksueel wezen is en het recht heeft zijn of haar seksualiteit (inclusief asexualiteit) op een eigen manier en in eigen tempo te ontdekken en te uiten op het moment dat hij/zij daar aan toe is Reflectie op eigen waarden en normen ten aanzien van seksualiteit en relaties 	Burgerschap Mens en Maatschappij
2. Gendergelijkheid en gendernormen	<ul style="list-style-type: none"> Bewustzijn van maatschappelijke rolverwachtingen en stereotype beelden van jongens en meisjes ten aanzien van relaties en seks Bewustzijn dat ieder mens een genderidentiteit, genderexpressie en geslachtskenmerken heeft, reflectie op de eigen genderidentiteit, -expressie en geslachtskenmerken Reflectie op gelijkwaardige en respectvolle partnerrelaties, en van gelijkwaardige man- en vrouwverhoudingen binnen relaties Een standpunt innemen ten aanzien van gendernormen 	Burgerschap Mens en Maatschappij
3. Respect voor seksuele en culturele diversiteit	<ul style="list-style-type: none"> Bewustzijn dat ieder mens een seksuele oriëntatie en genderidentiteit heeft, dat er verschillende seksuele oriëntaties en belevingen zijn (hetero, lesbisch, homo, bi, etc.) dat er verschillende genderidentiteiten zijn (cis-gender, transgender, non-binair, etc.) en dat er verschillen zijn in geslachtskenmerken. Bewustzijn van culturele en religieuze verschillen in opvattingen ten aanzien van seksualiteit (Her)kennen en accepteren van diversiteit in seksuele beleving, gedrag, oriëntatie en genderidentiteit Stellen van een positieve sociale norm waarbij iedereen wordt geaccepteerd, ongeacht seksuele oriëntatie, genderidentiteit en geslachtskenmerken 	Mens en Maatschappij Burgerschap
4. Seksueel plezier en seksuele weerbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> Bewustzijn van eigen wensen en dat je je eigen tempo in seksuele carrière mag bepalen 	Burgerschap

	<ul style="list-style-type: none"> • Kennis van seksuele opwinding en fysiologie, bij mannen en vrouwen • Bewustzijn dat voor plezierige seks belangrijk is dat je het allebei wilt (consent), dat je het veilig doet en dat je je er prettig bij voelt • Weerbaar zijn in situaties waarin seks niet veilig, niet prettig of ongewenst is; hoe je ongewenste en onprettige seks kunt weigeren (online en offline) • Leren grenzen van anderen te respecteren. • Bewustzijn en kennis van bovenstaande zaken in niet-heteroseksuele relaties 	<p>Mens en Natuur</p> <p>Mens en Maatschappij</p>
5. Seks online en in de media	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustzijn hoe je verantwoord kunt omgaan met seksueel getinte beelden op internet en mobiele telefoon • Beschrijven dat er verschil is tussen seks in de realiteit en seks in de media • Kritisch kijken naar ideale en geseksualiseerde lichaamsbeelden in de media en reflecteren op de invloed hiervan op mijn eigen zelfbeeld 	Digitale geletterdheid
6. Relaties	<ul style="list-style-type: none"> • Weten dat er verschillende soorten (heteroseksuele en niet-heteroseksuele) relaties bestaan en hoe je partnerrelaties kunt opbouwen en onderhouden • Bewustzijn hoe je in een partnerrelatie rekening houdt met behoefte aan autonomie, verbondenheid en wederkerigheid • Een positieve attitude laten zien ten aanzien van diversiteit in relaties en afwijzen van ongelijkwaardigheid, geweld en dwang in relaties 	<p>Burgerschap</p> <p>Mens en Maatschappij</p>
7. Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld	<ul style="list-style-type: none"> • Weten welke lichamelijke en emotionele veranderingen plaatsvinden tijdens de puberteit • Accepteren dat er diversiteit is in lichaamsbouw, lichaamskenmerken en geslachtskenmerken en dat iemands geslachtskenmerken anders kunnen zijn dan zijn of haar genderidentiteit of -expressie. • Reflecteren op de invloed van media en andere actoren (zoals leeftijdgenoten) op eigen zelfbeeld 	<p>Mens en Natuur</p> <p>Digitale geletterdheid</p>
8. Voortplanting en gezinsplanning	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustzijn dat er culturele en religieuze verschillen zijn in gedachten over kinderen krijgen, gezinsgrootte, moederschap/ vaderschap, geboorteregeling en anticonceptie • Voor- en nadelen kennen van verschillende anticonceptiemethoden en weten hoe je ze effectief gebruikt • Onderschrijven dat zowel jongens als meisjes verantwoordelijk zijn voor anticonceptie (inclusief condooms) • Erkennen dat het belangrijk is om na te denken over anticonceptie voordat je seksueel actief wordt en weten wat je kunt doen na onveilige seks (morning-afterpil) 	<p>Burgerschap</p> <p>Mens en Natuur</p> <p>Mens en Maatschappij</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustzijn welke keuzes er zijn als een meisje ongewenst of onbedoeld zwanger is (kind krijgen, abortus, kind afstaan) • Bewustzijn van verantwoordelijkheden die het hebben van kinderen met zich meebrengt en eigen afweging maken van voor- en nadelen van jong ouderschap • Kennis van verschillende samenlevingsvormen en hoe mannen- en vrouwenstellen samen kinderen kunnen krijgen. 	
<p>9. Seksuele risico's</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bewustzijn van veilige en onveilige seks in heteroseksuele en niet-heteroseksuele relaties en gevolgen van onveilige seks (soa en ongewenste zwangerschap) • In staat zijn om condooms te kopen, te gebruiken en te bespreken • Kennis over verschillende soorten voorbehoedsmiddelen en bescherming tegen soa (waaronder bijv. ook PrEP) • Weten welke subtiele vormen van seksuele dwang en druk kunnen leiden tot seksueel grensoverschrijdend gedrag • Weten hoe alcohol en middelengebruik kan doorwerken op onveilig of grensoverschrijdend gedrag • Weten welk seksueel gedrag wel of niet toelaatbaar of strafbaar is (sexting, kinderporno, grooming, seksuele grensoverschrijding) 	<p>Mens en Natuur</p> <p>Burgerschap</p> <p>Mens en Maatschappij</p> <p>Digitale geletterdheid</p>
<p>10. Informatie en hulp</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Om hulp kunnen vragen bij niet-prettige situaties en slechte geheimen • Informatie en (digitale) hulp kunnen vinden bij ongewenste of onveilige seksuele contacten, aanrakingen, handelingen • Informatie en (digitale) hulp kunnen vinden bij problemen op vlak van relaties, zelfbeeld, seksuele oriëntatie, gender identiteit en –expressie en geslachtskenmerken 	<p>Burgerschap</p> <p>Mens en Maatschappij</p> <p>Digitale geletterdheid</p>